

Formanden: Dersom ingen gør indsigelse, vil jeg betragte det som vedtaget, at stedfortræderen indkaldes. (Ophold). Det er vedtaget. Stedfortræderen vil herefter blive indkaldt som midlertidigt medlem af folketinget fra og med den 18. marts d. å.

Den næste sag på dagsordenen var:

Redegørelse af arbejdsministeren om perspektivplanlægningen.

Arbejdsministeren (Lauge Dahlgård): Der har i mange år været behov for et bredere vurderingsgrundlag for den økonomiske politik. Beslutninger om den økonomiske politik, og det gælder ikke mindst den offentlige udgiftspolitik, får ofte konsekvenser langt ud i fremtiden, og virkningerne breder sig gerne over større områder af økonomien end dem, der umiddelbart er genstand for behandling.

I erkendelse heraf nedsatte regeringen i november 1968 en embedsmandsgruppe med den opgave at foretage en vurdering af de langsigtede problemer omkring den offentlige udgiftspolitik set i relation til udviklingstendenserne i den almindelige samfundsøkonomi.

Resultatet foreligger nu i form af redegørelsen: „Perspektivplanlægning 1970-1985“. Et sammenfatningsafsnit er i dag omdelt i folketinget, og hele redegørelsen vil blive omdelt i morgen.

Embedsmandsgruppen har haft frie hænder til i samarbejde med ministerier og styrelser at tilvejebringe og behandle oplysningsmateriale og lægge det til grund for en vurdering af problemstillinger og spillerum for den økonomiske politik.

Den foreliggende redegørelse, som regeringen har besluttet at offentliggøre, har således karakter af vurderinger og synspunkter anlagt af dem, der på embedsplanet er regeringens nærmeste rådgivere. Den er ikke skrevet med ført hånd.

Hvad er det så, man siger til os?

Man siger, at en række forudsætninger må opfyldes, hvis det skal være muligt at fortsætte den stærke økonomiske vækst, der har kendetegnet de seneste 10-15 år, således at der alene sker en afdæmpning som følge af en formindsket tilgang til arbejdsstyrken:

Disse forudsætninger er, dels at vi formår at løse én række dybtgående strukturproblemer, dels at vi skaffer os mulighed for en mere præcis styring af den offentlige udgiftspolitik end hidtil, og sidst, men ikke mindst, at vi overvinder nogle helt umiddelbare og presserende balanceproblemer i samfundsøkonomien.

Jeg skal i det, jeg her har at sige ved forelæggelsen af perspektivredegørelsen, først fremdrage nogle af de vigtigste oplysninger og perspektiver, som redegørelsen indeholder. Dernæst skal jeg omtale nogle af de centrale problemstillinger og vurderinger i redegørelsen, og til slut skal jeg sige lidt om regeringens holdning over for disse problemer.

Først de vigtigere oplysninger og perspektiver:

Jeg skal ikke tynde fremstillingen med de mere detaljerede forudsætninger, perspektivplanlægningen bygger på, eller med de forskellige forbehold, der ifølge sagens natur knytter sig til såvel oplysninger som vurderinger. Jeg skal dog fremhæve to ting, der har tilknytning til den altid aktuelle betalingsbalanceproblematik, nemlig for det første forudsætningen om, at de europæiske markedsproblemer ikke løses på en måde, der medfører forringede handelspolitiske vilkår for Danmark, og for det andet forudsætningen om, at bistanden til udviklingslandene i de kommende 15 år vil blive ført op på et niveau, der ligger 4-5 gange så højt som det nuværende.

Størrelsen af den arbejdsstyrke, der er til rådighed her i landet, og især denne arbejdsstyrkes anvendelse er et af de vigtigste emner for perspektivplanlægningen. I perspektivredegørelsen regner man med, at arbejdsindsatsen i det danske samfund udtrykt ved det samlede antal arbejdstimer, der årligt er til rådighed, vil synke med ca. 5 pct. i løbet af de kommende 15 år.

Der er her tale om et omsving i forhold til den hidtidige udvikling. Denne udvikling har jo hidtil været præget af en ret stærk stigning i de produktive aldersklasser og som følge heraf — trods synkende arbejdstid — en ret kraftig forøgelse af den arbejdsmæssige indsats.

Foruden en ændret aldersfordeling peger perspektivredegørelsen på udviklingen i retning af større deltagelse i langvarige uddan-

[Arbejdsministeren.]

nelser og tilbagetrækning fra arbejdslivet i en lidt tidligere alder som faktorer, der begrænser væksten i arbejdsstyrken. Ganske særligt peges imidlertid på tendensen til synkende arbejdstid, og perspektivredøgørelsen forudsætter, at arbejdstiden for fuldtidsbeskæftigede i løbet af de kommende 15 år vil synke med ca. 15 pct. Det er en fortsættelse af den udvikling, som allerede længe har været i gang.

Et væsentligt grundlag for perspektivredøgørelsens talmæssige oplysninger og vurderinger er endvidere forudsætningen om en stigning på gennemsnitligt $4\frac{3}{4}$ pct. årligt i arbejdsproduktiviteten pr. arbejdstime. Denne forudsætning svarer til produktivitetstigningen i slutningen af 1960'erne, da den var særlig kraftig.

Anvendelsen af arbejdsstyrken hænger sammen med udviklingen inden for de enkelte områder af henholdsvis den private og den offentlige sektor af samfundsøkonomien.

Perspektivredøgørelsen regner med en fortsat nedgang i arbejdsstyrken inden for landbruget og med stagnation eller måske endda svag tilbagegang af arbejdsstyrken inden for handel og transport.

Som noget nyt i forhold til den hidtidige udvikling forventer perspektivredøgørelsen en ikke uvæsentlig nedgang i beskæftigelsen inden for bygge- og anlægsgagnene. I denne forbindelse peges på, at væksttempoet i de offentlige investeringer formentlig vil være synkende, og at boligbyggeriet formentlig vil stabilisere sig nogenlunde på det niveau, der er opnået i de seneste år. Sammenholdt med fortsat tendens til stærk stigning i produktiviteten inden for bygge- og anlægssområdet bliver resultatet, at der skulle være mulighed for at frigøre arbejdskraft, hvilket selvsagt vil medføre betydelige omstillingsproblemer.

Redegørelsen præciserer ikke specifikke forventninger om industriens arbejdskraftforbrug. Imidlertid er såvel løsningen af de langsigtede økonomiske vækstproblemer som af de mere umiddelbart presserende balanceproblemer i samfundsøkonomien afhængig af en endog meget stærk vækst i industriproduktionen. En stærk vækst i industriens produktivitet og adgang for industrien til arbejdskraft i fornødent om-

fang er således vigtige forudsætninger for den udvikling, som perspektivredøgørelsen anser for mulig, og for løsningen af de problemer, der hænger sammen hermed.

Væksten i antallet af ansatte inden for den offentlige sektor har i de senere år været meget kraftig — ca. 6 pct. årlig. Perspektivredøgørelsen regner med fortsat stigning i antallet af offentligt ansatte, om end i et væsentlig afdæmpet tempo. Ser man bort fra de offentlige erhvervsvirksomheder, herunder først og fremmest statsbanerne og post- og telegrafvæsenet, regner man dog med en stigning fra ca. 350.000 personer nu til ca. 575.000 personer om 15 år, hvilket svarer til en årlig vækst i antallet af offentligt ansatte personer på ca. 15.000. Denne vækst i antallet af offentligt ansatte må vurderes på baggrund af den ændrede udvikling i landets samlede arbejdsstyrke. Medens stigningen i antallet af offentligt ansatte hidtil alene har medført en nedsættelse i stigningstakten af antallet af beskæftigede i det private erhvervsliv, vil der — hvis tendenserne slår igennem — fremover blive tale om en direkte nedgang i størrelsen af den arbejdsstyrke, der er til rådighed for de private erhverv.

Ca. $\frac{2}{3}$ af de offentligt ansatte er beskæftiget inden for social forsorg, inden for sundhedsvæsenet og inden for uddannelsessystemet. Det er også disse områder, der fremover kræver en øget arbejdsindsats. Blandt andet af den grund vil kommunerne tegne sig for den helt overvejende vækst i antallet af offentligt ansatte.

Det er således i udpræget grad de offentlige serviceområder, der stiller krav om en øget arbejdsindsats. Derimod vil den egentlige administration, der beskæftiger ca. $\frac{1}{10}$ af de offentligt ansatte, kun tegne sig for en relativ beskedent del af det stigende arbejdskraftbehov inden for det offentlige.

Under forudsætning af den udvikling i arbejdsstyrken og dens anvendelse, som jeg her har redegort for, og under forudsætning af nogen stigning i erhvervsinvesteringerne skulle der være mulighed for, at produktionen i erhvervslivet kan stige med godt 3 pct. årlig. Samtidig kan de offentlige ydelser forøges allerede som følge af den øgede arbejdsindsats i den offentlige sektor, som jeg har nævnt. Hertil kommer en produktivitetstigning inden for den offentlige sektor,

[Arbejdsministeren.]

som imidlertid ikke kan måles, da de offentlige ydelser ikke er genstand for normal prisdannelse.

Da man imidlertid må gå ud fra, at de offentligt ansatte vil opnå en reallønssstigning i takt med den, der er mulig inden for erhvervslivet, vil der alt i alt blive tale om en særdeles betydelig stigning i de offentlige udgifter.

Hvad angår privatforbruget, regner perspektivredegørelsen med en årlig stigning på godt 2 pct. Det kan sammenlignes med en årlig forbrugsstigning på ca. 5 pct. i de senere år, der dog har haft en noget kraftigere stigning i den erhvervsaktive del af befolkningen som baggrund.

Ca. 1/6 af det samlede forbrug finansieres ved såkaldte indkomstoverførsler, herunder overførsler fra den erhvervsaktive til den ikke-erhvervsaktive del af befolkningen, altså pensionister, uddannelsessøgende og lignende befolkningsgrupper. Ifølge perspektivredegørelsen vil den passive del af befolkningen opnå en årlig forbrugsstigning på ca. 5 pct., såfremt pensioner m. v. reguleres efter tilsvarende retningslinjer som dem, der rent faktisk har været fulgt hidtil. Den ene procent hænger sammen med de passive øgede andel af befolkningen, og der bliver således tale om en standardstigning på ca. 4 pct. årlig for pensionister m. v., altså en dobbelt så kraftig stigning som for de erhvervsaktive.

Sammenholdes udviklingen i det offentlige arbejdskraftforbrug, udviklingen i realindkomster også for de offentligt ansatte og udviklingen i omfanget af indkomstoverførsler, bliver det samlede resultat, som perspektivplanen opridses, en stigning i de offentlige udgifter fra i øjeblikket ca. 45 pct. af nationalindkomsten til ca. 58 pct. i 1985.

En udvikling som den, jeg her har skitseret, vil selvsagt give anledning til dramatiske problemstillinger, og de får endda en særlig understregning som følge af de aktuelle betalingsbalancevanskeligheder. Perspektivredegørelsen peger på det betydelige underskud på den løbende betalingsbalance over for udlandet og på, at en stor del af vår valutagæld er helt kortfristet. I denne forbindelse udtales følgende, og jeg skal her tillade mig et kort — og det bliver det eneste — citat fra perspektivredegørelsen:

„Der er en åbenlys risiko for, at økonomien kører fast i valutavanskeligheder ligesom i 1950erne. Bliver det resultatet, vil den fortsatte økonomiske fremgang, som er lagt til grund for perspektivarbejdet, ikke kunne realiseres, og de mange ønsker om øget offentlig indsats i sidste instans heller ikke. Nødvendigheden af at genoprette den totale økonomiske balance er således blevet et selvstændigt moment i de prioriteringsovervejelser, som må danne grundlaget for den videre planlægning af den offentlige udgiftspolitik.“

Som en nødvendig målsætning anfører perspektivredegørelsen, at vi i løbet af højst 2 år bør gøre os uafhængige af yderligere låntagning i form af korte kreditter i udlandet. Efter yderligere 5 år bør vor nettovalutaindtjening overstige udgifterne til ulandsydelsler og rentebetaling af udenlandske lån.

Der er således tale om en særdeles tilspidset problemstilling: der må tilvejebringes et brat omsving i betalingsbalanceforholdene. Det forudsætter en hastig neddæmpning af stigningstempoet for de offentlige udgifter, det kræver en kraftig forbedring af forholdet mellem opsparing og investeringer, og det forudsætter en særdeles kraftig stigning i industriproduktion og industrieksport.

Der bliver følgelig netop i de nærmest kommende år kun plads til en meget beskeden stigning i det private forbrug og i boligbyggeriet. I denne forbindelse anbefaler perspektivredegørelsen, at man normaliserer prisdannelsen på boligmarkedet hurtigt og løser de deraf følgende sociale og familiepolitiske problemer på en måde, der i det store og hele ikke indebærer intervention i prisdannelsen på boligmarkedet.

Ved bedømmelsen af de begrænsede muligheder for stigning i det private forbrug bør man yderligere tage forureningsproblematikken i betragtning. Redegørelsen peger på, at den forøgede indsats mod forurenningen indebærer et betydeligt ressourceforbrug, men der gives ikke mere præcise skøn herover, da den igangværende kortlægning af forureningsproblemerne endnu ikke er afsluttet.

Det billede, redegørelsen tegner af ressourcer og ressourceanvendelse, vil nu indgå i regeringens og de politiske partiers overvejelser. Det vil næppe på nuværende tids-

[Arbejdsministeren.]

punkt være rimeligt at tage konkret standpunkt til de mange enkeltheder; redegørelsen indeholder, men jeg skal dog på regeringens vegne angive en grundholdning over for en række af de mest centrale problemstillinger.

Det er tydeligt, at vi i de kommende mange år kommer til at leve med et stramt arbejdsmarked. Det er ikke bekæmpelse af arbejdsløshed, men den bedst mulige anvendelse af arbejdskraften, der er vort hovedproblem.

Den stedfindende forkortelse af arbejdstiden er således ikke just særlig hensigtsmæssig ud fra et økonomisk synspunkt, specielt ikke i de nærmeste år, hvor det bratte omsving i vor økonomi skal forberedes og gennemføres.

Den i perspektivredøgørelsen angivne vækst i antallet af offentligt ansatte, der overstiger den totale nettotilgang til arbejdsmarkedet, kan efter regeringens opfattelse ikke virkeliggøres. Allerede embedsmandsgruppen påpeger i sine kommentarer til de enkelte udgiftsområder, at det er nødvendigt, at der foretages en neddæmpning.

Reguleringen af ansættelser i offentlig tjeneste, som er påbegyndt med indførelsen af personalelofter, bør derfor udbygges. Rationaliseringsarbejdet, ikke mindst inden for de stærkt personalekrævende institutioner inden for undervisning og uddannelse, social forsyng og sundhedsvæsen, må intensiveres. Man slipper imidlertid ikke uden om tillige at gå ind på en nyvurdering af standarden af de offentlige ydelser ud fra et personalebesparelsessynspunkt. Eksempelvis skal anføres, at den stærke stigning, der i de seneste 10 år er sket i antallet af undervisere i forhold til antallet af elever og studerende, og den kraftige stigning i antallet af plejepersonale i forhold til antallet af klienter i de sociale institutioner har haft sin pris i form af en kraftig opsvulmen af personaleforbruget og lange ekspektancelister af plejesøgende.

En bedring af den samfundsøkonomiske balance på længere sigt ville naturligvis kunne opnås, hvis det skulle lykkes at tilvejebringe en endnu kraftigere stigning i produktiviteten inden for erhvervslivet end den, perspektivredøgørelsen har forudsat. Allerede dette at fastholde den forudsatte årlige

produktivitetsstigning på $4\frac{3}{4}$ pct. pr. arbejdstime vil imidlertid kræve en betydelig indsats.

Det bør derfor ved udformningen af den offentlige udgiftspolitik være et vejledende synspunkt, om produktiviteten kan fremmes ved udbygningen og tilrettelæggelsen af den offentlige indsats. I denne forbindelse trænger forskningspolitikken, herunder samarbejdet mellem forskning og erhvervsliv, sig på.

Også en styrkelse af koordinationen mellem uddannelse og arbejdsmarked må nævnes i denne forbindelse. Perspektivredøgørelsen indeholder et tankevækkende afsnit om uddannelsessystemets tilpasning til arbejdsmarkedets behov og om uddannelsessystemets udformning med sigte på at medvirke til løsningen af vor tids sociale og uddannelsesmæssige ligestillingsproblemer.

Også trafikinvesteringerne må vurderes i relation til deres betydning for den samfundsøkonomiske produktivitet.

Et problem, der er specielt for den offentlige udgiftspolitik, er, at der savnes en konstant indikator for, hvor højt befolkningen egentlig værdsætter de offentlige ydelser. De stilles jo i almindelighed gratis til rådighed for befolkningen og finansieres af skatterne.

Det er nok en overvejelse værd, om man på enkelte områder kunne tilrettelægge forholdene sådan, at den enkelte betalte omkostningerne for de ydelser, han lægger beslag på. Det kunne være vejledende ved bestemmelsen af det omfang, hvori de pågældende ydelser stilles til rådighed for befolkningen.

På de fleste områder, der omfattes af den offentlige virksomhed, er en sådan politik imidlertid ikke gennemførlig. Princippet vil dog i højere grad, end tilfældet er det i dag, kunne praktiseres på trafikområdet, hvor man kan udforme takst- og afgiftspolitikken i overensstemmelse med det synspunkt, jeg har nævnt. Overvejelser herom er som bekendt iværksat.

Boligområdet repræsenterer et område på overgangen mellem den offentlige og den private sektor af samfundsøkonomien. Det må nok erkendes, at de særlige ordninger på boligmarkedet medfører forvridninger i prisstruktur og ressourceanvendelse på dette vigtige samfundsområde.

Det er tydeligt, at boligmarkedet i disse

[Arbejdsministeren.]

år er ved at ændre karakter. Med henblik på tilrettelæggelsen af boligpolitikken i tiden efter 1973, når den nuværende boliglovgivning udløber, vil det være naturligt at inddrage i overvejelserne, om det er muligt at normalisere prisdannelsen på boligmarkedet og omlægge boligstøtten efter sociale og familiepolitiske principper.

Det må imidlertid understreges, at man må stile mod at undgå afbræk i den jævne byggerytme, som er en forudsætning for fortsat produktivitetstigning inden for byggeriet. En jævn udvikling i byggeriets omfang vil også være af betydning for løsningen af de tilpasningsproblemer inden for bygge- og anlægsområdet — ikke mindst med henblik på den dér beskæftigede arbejdskraft — som perspektivredegørelsen så stærkt påpeger eksistensen af.

Der kan ikke være tvivl om, at en løsning af de akutte betalingsbalanceproblemer forudsætter tilbageholdenhed med hensyn til privat forbrug især i de allernærmeste år. Det vil under disse omstændigheder næppe være rimeligt at forudsætte en dobbelt så hastig stigning i private forbrugsmuligheder hos den passive del af befolkningen som hos den erhvervsaktive. En forskydning i socialpolitikken med sigte i højere grad på de såkaldte restgrupper bør derfor overvejes.

Perspektivredegørelsen drejer sig først og fremmest om prioriteringsproblemer inden for den offentlige udgiftspolitik set i relation til den samfundsekonomiske udvikling på længere sigt. Det er både den statslige og den kommunale virksomhed, der er i søgelyset. Det er en af de væsentligste konklusioner, der må drages af perspektivredegørelsen, at der må tilrettelægges et nøje samarbejde mellem staten og de kommunale organisationer om løsningen af de styringsproblemer, en rationel tilrettelæggelse og afvikling af den offentlige aktivitet rejser. I denne forbindelse er en stærkere koordination af statens og kommunernes lønpolitik en detalje, som dog bør nævnes.

Ligesom kommunalreformen og problemerne omkring opgave- og byrdefordeling mellem stat og kommuner peger også perspektivredegørelsen stærkt på behovet for administrative reformer. Arbejdet hermed er i gang på forskellige områder, og regeringen agter at tage spørgsmålet op til indgå-

ende behandling i samarbejde med de kommunale organisationer.

Til slut vil jeg gerne sige, at perspektivredegørelsen er det første forsøg her i landet på at vurdere den økonomiske udvikling og de forskellige sider af den offentlige udgiftspolitik i sammenhæng og i et langsigtet perspektiv. „Perspektivplanlægningen 1970-1985“ er en problemstillende redegørelse af banebrydende karakter, og jeg vil gerne rette en tak til embedsmandsgruppen og til de mange rundt omkring i ministerier og styrelser, der har samarbejdet om udarbejdelsen af perspektivredegørelsen.

Regeringen er overbevist om, at den længe vil være et egnet udgangspunkt for vurderinger af administrative og politiske problemer, og at den vil inspirere til en mere regelmæssig og systematisk indsats i den offentlige planlægning.

Den næste sag på dagsordenen var:

Forespørgsel til udenrigsministeren af Per Hækkerup, Poul Schlüter, Per Federspiel, Sinius og Gert Petersen:

„Hvilke oplysninger kan udenrigsministeren give om den internationale situation?“

Ordføreren for forespørgerne (Per Hækkerup): På baggrund af den udenrigspolitiske udvikling, der har fundet sted, siden vi sidste gang havde lejlighed til at drøfte den internationale situation og Danmarks udenrigspolitik her i tinget, har de 5 partier ønsket at stille den nævnte forespørgsel til udenrigsministeren. Vi havde ganske vist en drøftelse både i forbindelse med afslutningsdebatten og med åbningsdebatten, da folketinget begyndte sit arbejde, men det kan ved sådanne lejligheder kun blive ret sporadiske drøftelser, og derfor har vi fundet det rigtigt at få en mere grundig drøftelse af den udenrigspolitiske situation.

Udenrigsministeren (Poul Hartling): Jeg takker for forespørgslen. Det er ikke for tidligt, vi får en udenrigspolitisk debat. Det er første gang i denne samling. De regelmæssige møder i det udenrigspolitiske nævn har selvsagt den største betydning for meningsudvekslingen mellem regeringen og tinget, men de finder jo nødvendigvis sted bag luk-